

УДК 81'271+159.955:81'243

Стеценко Н. М.

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто питання розвитку критичного мислення майбутніх фахівців у процесі вивчення іноземної мови. Проаналізовано сутність поняття «критичне мислення». Визначено, що критичне мислення має взаємозв'язок із теоретичним і практичним, характеризується здатністю людини самостійно виявляти протиріччя, визначати проблему й способи її вирішення. Формування вмінь критичного мислення тісно пов'язане з формуванням мисленнєвих умінь у процесі навчання різними видами мовленнєвої діяльності, оскільки предметом мовленнєвої діяльності є думка. Розвиток критичного мислення студентів під час вивчення іноземної мови можна розглядати як один із факторів формування комунікативної компетенції. Основними формами розвитку критичного мислення має бути «мозковий штурм», дискусія, дебати, рольові та ділові ігри тощо, а навчальний процес необхідно організувати таким чином, щоб у студентів було постійне бажання висловити свою думку.

У дослідженні розкрито організаційні основи застосування таких активних технологій, як «мозковий штурм», дискусія, дебати в процесі підготовки фахівців у вищій школі. Наведено рекомендації та методику проведення дебатов на заняттях з іноземної мови. Підкреслено, що розвиток критичного мислення засобами іноземної мови підвищує ефективність навчального процесу, формує в студентів уміння розмірковувати, працювати в парах, групах; розвиває здібності до індивідуальної самостійної діяльності і є важливою умовою для підвищення загальної й професійної підготовки майбутніх фахівців – творчих особистостей, які мають високу культуру критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, навчання іноземної мови, активні форми навчання, мозковий штурм, дискусія, дебати.

Сучасна система вищої освіти спрямована не лише на передачу певного набору знань, умінь і навичок, а й на формування інтелектуальної, моральної особистості, готової до життя у високотехнологічному, конкурентному світі. Це має бути фахівець із креативним, критичним мисленням, який уміє вільно оперувати отриманою інформацією й використовувати знання на практиці в різних ситуаціях.

Сьогодні не викликає жодних сумнівів необхідність залучення студентів до творчих, дослідницьких занять, щоб навчити їх розуміти, винаходити та використовувати нове, висловлювати свої власні думки, приймати рішення, уміти критично оцінювати вірогідність, точність будь-чого, а в разі необхідності – змінювати свою позицію на основі фактів і аргументів.

Формування критичного мислення студентів дозволить майбутнім фахівцям адаптуватися в сучасному інформаційному просторі, а вміння розуміти й аналізувати інформацію іноземною мовою допоможе в розв'язанні цього завдання.

Мета статті – розкрити роль, основні методи й прийоми навчання іноземної мови, що сприяють розвитку критичного мислення майбутніх фахівців.

Теоретичний аналіз сучасних досліджень різних аспектів розвитку критичного мислення свідчить про актуальність цієї проблеми. Основу для вивчення цього питання складають філософські праці Аристотеля, Платона, Сократа, І. Канта, в яких мислення розглядається як особлива форма пізнавальної активності. Загальнометодологічні питання рефлексивного мислення висвітлені в роботах М. Бахтіна, Л. Виготського, Д. Дьюї, С. Рубінштейна та ін.

Сучасні дослідники вважають, що критичне мислення – це своєрідний пошук здорового глузду: як розмірковувати неупереджено, урахувати всі думки та знайти оптимальне рішення. На думку М. Кларіна, критичне мислення являє собою «раціональне, рефлексивне мислення, що спрямоване на вирішення того, чому слід вірити, які дії необхідно вчинити» [1, с. 37].

Р. Джонсон визначає критичне мислення як особливий вид розумової діяльності, що дозволяє людині сформулювати власне судження про запропоновані їй погляди або модель поведінки.

Д. Халперн визначає критичне мислення як «використання таких когнітивних навичок і стратегій, які збільшують вірогідність отримання бажаного результату». Критичне мислення відзначається вираженістю, логічністю та цілеспрямованістю [4].

Д. Халперн відзначає, що критично мислячій людині притаманні:

- 1) готовність до планування;
- 2) гнучкість мислення, тобто готовність розглядати нові варіанти, намагаючись зробити щось інакше, змінюючи власну точку зору;
- 3) наполегливість. Із цим поняттям пов'язана готовність виконувати завдання, що вимагають напруження розуму;
- 4) готовність виправляти помилки, тобто вміння прислухатися до думки інших, визнавати неефективність власних стратегій;
- 5) усвідомлення, що передбачає спостереження за власними діями під час просування до цілі;
- 6) пошук компромісних рішень. Критично мислячій людині необхідні добре розвинені комунікативні навички, а також уміння знаходити рішення, що змогли б задовольнити суспільство [4].

Д. Кластер виокремлює такі параметри критичного мислення:

- 1) критичне мислення – це мислення самостійне;
- 2) інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення;
- 3) критичне мислення – це мислення соціальне;
- 4) критичне мислення починається з постановки запитання та розуміння проблеми, яку необхідно вирішити;

5) критичне мислення прагне до переконливої аргументації [2].

Таким чином, аналізуючи психолого-педагогічну літературу й визначення різних авторів, можна зробити висновок, що критичне мислення має взаємозв'язок із теоретичним і практичним, характеризується здатністю людини самостійно виявляти протиріччя, визначати проблему й способи її вирішення.

Необхідно наголосити, що формування вмінь критичного мислення тісно пов'язане з формуванням мисленнєвих умінь у процесі навчання різним видам мовленнєвої діяльності, оскільки предметом мовленнєвої діяльності є думка. Дослідники виділяють «критичне читання», «критичне письмо», «критичне аудіювання», «критичне говоріння».

Розвиток критичного мислення студентів під час вивчення іноземної мови можна розглядати як один із факторів формування комунікативної компетенції.

Критичне мислення – це мислення індивідуальне й самостійне, але виявляється воно в дискусіях, під час обговорень, публічних виступів, тому для успішного формування цього типу мислення визначальну роль відіграють комунікативні навички студентів.

Виходячи із цього, основними формами розвитку критичного мислення мають бути «мозковий штурм», дискусія, дебати, рольові та ділові ігри тощо, а навчальний процес необхідно організувати таким чином, щоб у студентів було постійне бажання висловити власну думку.

Розвиток критичного мислення студентів, як правило, відбувається з урахуванням тріступеневої методики: «актуалізація – усвідомлення – рефлексія». Прийом «мозковий штурм» використовується на стадії актуалізації й передбачає виявлення наявних знань із теми, зацікавлення студентів і постановку подальших задач. Студенти можуть працювати за принципом «знаю – передбачаю – хочу дізнатися», як індивідуально, так і групою, фіксуючи свої пропозиції на аркуші паперу або на дошці. «Мозковий штурм» передбачає пояснення значення, розуміння змісту, розгляд різних ідей, виявлення певних аргументів, їх аналіз на основі власного досвіду студентів.

У процесі підготовки майбутніх фахівців у вишах достатньо активно використовується метод дискусії, що передбачає не лише висунення певних гіпотез, а й їх активне обговорення, відстоювання власної точки зору, добір аргументів та їх обґрунтування.

Під час дискусії відбувається глибоке усвідомлення почутої інформації, її аналіз, синтез, вибудовується особисте ставлення до неї. Крім того, студенти опановують основні правила ведення діалогу – диспуту, що сприяє формуванню їх професійної культури.

Дискусією, а також дебати доцільно використовувати саме на стадії усвідомлення. Дискусія не є новим методом навчання іноземної мови й достатньо широко використовується викладачами на заняттях. Останнім часом набув популярності такий метод активного навчання, як дебати. Технологія «Дебати» – це технологія комунікативного розвиваючого типу, спрямована на формування особистості, яка здатна до міжкультурної та міжособистісної комунікації. Дебати – це форма навчального процесу, що забезпечує умови для природної комунікації, реального вираження власних думок і набуття досвіду публічного виступу й колективної взаємодії. Метою проведення дебатів є практичне застосування знань з іноземної мови, а завдання можуть бути такі:

- 1) удосконалювати вміння вести дискусію;
- 2) учитися висловлювати власну думку;
- 3) критично осмислювати проблему.

Технологія проведення дебатів має чітку структуру, з якою мають бути ознайомлені всі учасники. Формат дебатів передбачає таке.

– Участь двох команд, що складаються з трьох осіб (Speakers). Одна команда (Proposers) висуває тези (тему дебатів), інша (Opposers) – заперечує їх.

– Учасники заздалегідь знайомляться з ролями та регламентом.

– Ролі та регламент визначаються заздалегідь.

– За дотриманням регламенту слідує тимкіпер (Team-Keeper), який показує спікерам, скільки часу залишилося до кінця виступу або тайм-ауту.

Дебати, як правило, проходять за такою схемою:

1. *Presenter: "Today I'd like to suggest you an interesting topic for discussion. It goes like that "....."* (Формулювання проблеми).

I invite you to share your ideas on it. Give some ideas on that issue. What is your point of view?"

2. *Proposing side. Виступ ораторів «За».*

Висловлення згоди з твердженням, підтримка аргументацією.

SPEAKER 1: "To begin with, I'd like to say...". SPEAKER 2: "If you ask my opinion, I believe...".

SPEAKER 3: "To continue, I'd like to say...".

3. PRESENTER: "Let us summarize what we have heard. As the speakers of the proposing team think..." (підводить підсумок аргументації «За». Запрошує сторону опонентів). "Now the opposing side will take the floor and express a different opinion".

4. Opposing side. Висловлення незгоди з аргументацією.

SPEAKER 1, SPEAKER 2, SPEAKER 3:

"I can't agree/As I see it is quite on the contrary/I see it the other way/I see your point, but I am of the other opinion/I am against it/That's can't be true/That's true on the one hand, but on the other hand..."

5. Presenter: "Let's sum up... (підведення підсумків аргументації «Проти»). The most common opinion is that..."

6. Asking cross-questions to one another. Перехресні запитання команд одна одній.

7. Висунення нової тези. Продовження дискусії.

8. Summing up. Підведення підсумків дебатів.

Дебати судить судейська колегія (Jury), яка складається з п'яти осіб (викладачі, студенти старших курсів, тощо). Упродовж дебатів вони заповнюють спеціальні оціночні листи – протоколи. Після закінчення гри судді, не обговорюючи між собою, приймають рішення, якій команді віддають перевагу за результатами дебатів, тобто судді визначають, чиї аргументи й спосіб доведення були більш переконливими. Команда, що набрала найбільшу кількість голосів суддів, перемагає. Інші студенти групи в період підготовки до гри допомагають своїй команді скласти кейс (матеріали до гри), а під час гри – уболівають за свою команду.

Дебати привчають студентів до адекватного використання мовленнєвих кліше в публічних виступах. До найбільш розповсюджених кліше відносять такі.

DISCUSSION GAMBIT

1. ASKING FOR INFORMATION, SAY: Do you know anything about.../I wonder.../Excuse me, can you tell us a bit more about.../Excuse me, can you explain...

2. GIVING A REPLY, SAY: In my opinion.../It seems to me that.../As far as I know.../As you know.../From my point of view.../I must admit...

3. EXPRESSING DISAGREEMENT, SAY: I disagree, I'm afraid/I'm afraid, you are wrong/Quite on the contrary/I can't agree with what you've said here.

4. EXPRESSING AGREEMENT, SAY: That's right/I fully agree with you/Exactly so/Sure/I think you're quite right.

5. OTHER USEFUL PHRASES FOR A DISCUSSION:

What makes you think so?/On the one hand... On the other hand.../It sounds interesting/Well, of course/Let take as an example/I see your point/But let's see the point from different sides/Actually, As a matter of fact, It is a common knowledge, No doubt, I must confess, It should be admitted.

Дебати також формують уявлення про структуру мовлення. Прикладом висловлення під час дебатів може бути такий план виступу першого спікера: представлення слухачів – представлення команди – самого себе – вступ/обґрунтування актуальності теми – визначення понять/теми – висунення критерію – аргументація – висновки – подяка за увагу. Розуміння студентами структурних і сюжетних схем мовлення дозволить їм у подальшому чітко складати план своїх публічних виступів.

Тематика проведення таких дебатів може бути різноманітною і враховувати професійну спрямованість, специфіку подальшої діяльності студентів, їх життєвий досвід та інтереси тощо. Наприклад, студентам можна запропонувати обговорити такі проблеми: "The Ecology of our Environment and Ecological Problems in Ukraine", "The Problems of Globalization in Modern World", "Safety is more important than Freedom", "Freedom and Independence are not the same things", "Advertising – a curse or a blessing".

На стадії рефлексії можна використовувати такий метод, як написання п'ятихвилинного есе. Таке есе допоможе студентам упорядкувати свої думки, осмислити нову інформацію та сформуванню своє ставлення до неї; визначити, що залишилося незрозумілим.

Таким чином, критичне мислення допомагає студентам оцінювати, аналізувати інформацію, що підвищує ефективність її засвоєння; формує інтерес до навчального матеріалу; підвищує якість навчання, розвиває здібності до самостійної діяльності, а в іноземній мові – допомагає у формуванні комунікативних навичок.

Використана література:

1. Кларин М. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М. Кларин. – Москва : Арена, 1994. – С. 37.
2. Кластер Д. Что такое критическое мышление? / Д. Кластер // Перемена: Международный журнал о развитии мышления через чтение и письмо. – 2001. – № 4. – С. 36–40.
3. Маршева Ф. Развитие критического мышления студентов на занятиях по иностранному языку / Ф. Маршева // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1. – С. 11–14.
4. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. – С.-Пб. : Питер, 2000. – 495 с.
5. Туласынова Н. Развитие критического мышления студентов в обучении иностранному языку / Н. Туласынова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2009. – № 112. – С. 193–198.

References:

1. Klarin M. Innovatsionnyie modeli obucheniya v zarubezhnyih pedagogicheskikh poiskah / M. Klarin. – M. : Arena, 1994. – S. 37.
2. Kluster D. Chto takoe kriticheskoe myishlenie? / D. Kluster // Peremena: Mezhdunarodnyiy zhurnal o razvitii myishleniya cherez chtenie i pismo. – 2001. – № 4. – S. 36–40.
3. Marsheva F. Razvitie kriticheskogo myishleniya studentov na zanyatiyah po inostrannomu yazyiku / F. Marsheva // Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya. – 2015. – № 1. – S. 11–14.
4. Halpern D. Psihologiya kriticheskogo myishleniya / D. Halpern. – S.-Pb. : Piter, 2000. – 495 s.
5. Tulasyinova N. Razvitie kriticheskogo myishleniya studentov v obuchenii inostrannomu yazyiku / N. Tulasyinova // Izvestiya RGPU im. A. I. Gertsena. – 2009. – № 112. – S. 193–198.

Стеценко Н. Н. Развитие критического мышления будущих специалистов в процессе изучения иностранного языка

В статье рассмотрены вопросы развития критического мышления будущих специалистов в процессе изучения иностранного языка. Проанализировано понятие «критическое мышление». Определено, что критическое мышление имеет взаимосвязь с теоретическим и практическим, характеризуется способностью человека самостоятельно выявлять противоречия, определять проблему и способы ее решения. Формирование умений критического мышления тесно связано с формированием мыслительных умений в процессе обучения различным видам речевой деятельности, поскольку предметом речевой деятельности является мысль.

Развитие критического мышления студентов при изучении иностранного языка можно рассматривать как один из факторов формирования коммуникативной компетенции. Основными формами развития критического мышления должны быть «мозговой штурм», дискуссия, дебаты, ролевые и деловые игры и т. д., а учебный процесс необходимо организовать таким образом, чтобы у студентов было постоянное желание высказать свою точку зрения.

Раскрыты организационные основы применения таких активных технологий, как «мозговой штурм», дискуссия, дебаты в процессе подготовки специалистов в высшей школе. Приведены рекомендации и методика проведения дебатов на занятиях иностранного языка.

Подчеркнуто, что развитие критического мышления средствами иностранного языка повышает эффективность учебного процесса, формирует у студентов умение рассуждать, работать в парах, группах; развивает способности к индивидуальной самостоятельной деятельности и является важным условием для повышения общей и профессиональной подготовки будущих специалистов – творческих личностей, которые имеют высокую культуру критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, обучение иностранному языку, активные формы обучения, мозговой штурм, дискуссия, дебаты.

Stetsenko N. M. Development of critical thinking of future specialists in the process of learning foreign language

The article considers some questions concerned with the critical thinking of future specialists during the process of learning foreign language. The notion “critical thinking” is analyzed in this text. It is determined that critical thinking has some relationship with theoretical and practical thinking, characterized by the ability of a person to identify independently contradictions, determine problems and ways to solve them. The process of forming skills for critical thinking is closely connected with developing some students’ mental abilities during the studying of various types of speech, because the subject of speech activity is thought.

The development of students’ critical thinking in the study of foreign language can be regarded as one of the factors in the formation of communicative competence. The main forms of development should be “brainstorming”, discussion, debate, role-playing and business games, etc. The educational process should be organized in such a way that students have a constant desire to express their views.

The organizational foundations of usage such the active technologies as “brainstorming”, discussion, debates in the process of training specialists in higher education are revealed. The recommendations and methods of conducting debates in the lessons of the foreign language are provided in the article.

It is emphasized that the development of critical thinking by means of the foreign language increases the effectiveness of educational process, shapes the students’ ability to reason; ability to work in pairs, groups. Critical thinking develops skills working independently and is an important condition for increasing general and professional training of future specialists.

Key words: critical thinking, learning of foreign language, active learning, brainstorming, discussion, debates.